

Freedom of Expression Under Terror and War : A Question of Public Policy

Zeev Segal

Lecture Given at the European Central University – Budapest
– October 9, 2006

The open-door policy carried out by Israel Defense Forces Spokesperson during the second Lebanon war (July-August 2006) changed a long rooted policy of “security” being the magic word that kept the media mostly far from the arena of the actual fighting. As a matter of fact, many security matters were conducted beyond iron curtain. For many years, Israel’s citizens were used to learn about new appointments in the IDF (Israel Defense Forces), just via a dramatic announcement, by the IDF Spokesman. As a part of this policy, even as late as the late 1980s, security authorities waged a stubborn battle against publication of an article regarding expected changes in the Mossad’s leadership that was accompanied by analysis and criticism.

The article was due to be published by a Tel Aviv local newspaper, *Ha’ir*. At the time, local papers were not part of the “Censorship agreement” between security authorities and the media, by which matters were resolved “inside” without petitioning the High Court of Justice. This made a High Court of Justice ruling possible. The issue was heard by Justice Aharon Barak, a leading judge in Israel who became later the president of the Israeli Supreme Court. His judgment in 1989 created a new basis for the censor’s work. The censor’s authority was limited to preventing publication only when it was “nearly certain” that the security information revealed would constitute a serious threat to state security.

The court’s ruling was based on a democratic viewpoint, according to which it is crucial to have a free interchange of opinions and ideas, especially when it comes to security

affairs, because of their “existential” nature. Barak ruled that “due to the implications of a security nature for the life of the nation, it is important to leave an open door for discussions regarding security matters “.

This ruling contributed to the formulation of the “censorship agreement” that was rephrased on May 1990, according to which it is possible to prevent publication of information only when there is “near certainty of real injury to the security of the State of Israel.” The new agreement stated that the media would not be prevented from the right to petition the High Court of Justice, a principle that contains the basis for maintaining a proper balance between the freedom to publish information and security interests.

The ruling contributed to formulating a new comprehensive approach to “security matters” which ceased to be “magic words”. The authorities learned that it is not possible to prevent publication of information that is sometimes embarrassing or problematic, and it is also not possible to prevent critical articles, even during war and terror activities. In the recent Lebanon war the army adopted the concept of freedom of information to be followed during bitter fighting. It enabled open coverage during the pull out from Gaza Strip in 2005 and the war in 2006. Military correspondents still could not enter the battle zone as they pleased and were forced to have permits from the army authorities, but they got them quite easily. Online broadcasts from the battle zone became part and parcel from the war scenes.

This open door policy has been met with criticism due to the one-sided broadcasts of various foreign stations, particularly the BBC, some of whose broadcasts have, in effect, been directed by Hezbollah, as reported by Tom Gross, the Sunday Telegraph’s former correspondent in Israel in the media. Gross quoted a CNN reporter who admitted that Hezbollah members had told him where and what to photograph. Indeed, anyone following BBC and other foreign media broadcasts

cannot avoid the conclusion that almost the only people being hurt by this war were Beirut residents. Coverage of the damage suffered by Israel's civilian population has been far less proportional to that suffered by the Lebanese.

The IDF Spokesperson did not try to dictate to reporters what to say and what to broadcast. The army has opened up possibilities of coverage that are unavailable in the world's most democratic countries such as Britain and the United States, which hermetically sealed off war zones. This policy by its nature made possible rational criticism of the fighting and its justification during fighting. Thus many have expressed their desire for an "Olympic silence" while the cannons are roaring.

It seems to me that the Israeli public is still not ready for an online broadcasts from the battle zones which include criticism of plans and commanders. In a post war analysis it became clear that a large portion of the Israeli society does not want to know. Many find the media as a punching bag, as if the results of the war were dependent on it.

I, for one, think that the public has not only the right to know. A democratic society creates a duty to know. My

approach is not intended to indicate that everything that was published during the Lebanon war was justified. We should draw the line so that a publication should not create danger to soldiers' life or damage to a strategic plan. It should be noted that some publications created a danger to Israeli soldier's life and served the enemy "right" to know. Freedom of publication during a war must be subject to reasonableness and proportionality. The democratic objective of widespread publication of information is not supposed to unreasonably affect security needs. A constitution should not be a recipe to a nation's suicide, as noted by an American Supreme Court Justice. Freedom of expression should not serve terrorists or enemies during war. Still, the right and the duty of the public to know should not be undermined during war. It should always be the mile stone that can be set aside only under pressing and compelling interests.

Note

1 H.C.J. **Schnitzer V Chief Military Censor**, The Israeli Supreme Court Vol 42(4) P. 617 (1989)(Hebrew)

התקשורת חייבת להיות בזירה כדי לדווח.
אין לצפות שתהיה מרוחקת.
נדרשת נוסחה לאיזון אינטרסים בין הזכות לדעת לבין צרכי הביטחון.
הסכמה הייתה על מספר עקרונות בין דובר צה"ל לבין העיתונות: שיתוף הציבור במקסימום מידע.
מניעת סכנה להצלחת הפעילות – אי דיווח מראש על פעולה העלולה לסכן חיים.
מניעת פגיעה בעיתונאים המכסים את האירועים.

יישום המדיניות בשטח בעת המלחמה: התקשורת הייתה שם בצורה בולטת – כלי תקשורת ישראלים זורים.
ליחידות הלוחמות צורפו נציגים של דובר צה"ל.
שודרו מהדורות חדשות משטחים פתוחים תחת טילים שנורו לשטח ישראל.
בלבנון הצטרפו ללחימה עיתונאים.
כתבים התלוו לכוחות והסכימו להראות את מה שצולם לנציגי דובר צה"ל, בנוסף לצנזורה הצבאית.
הדבר הביא לחשיפות של ריבים בין מפקדים, אך זאת רק בתום הלחימה.
הייתה זו המלחמה הראשונה שבה היה הכול שקוף.
הפרסומים היו על העדר ציוד מתאים, על מחסור של ציוד ללוחמים, על אי אמון במפקדים מסוימים, על בעיות בעורף.
פרסומים בעיתיים הגיעו לציבור על מיקום יחידות ומיקום נפילת קטיושות.

מדיניות תקשורתית בעת מלחמה וטרור – מלחמת לבנון השנייה (יולי-אוגוסט, 2006)

פרופ' זאב סגל

עיקרי הרצאה באוניברסיטה האירופית, בודפסט, אוקטובר, 2006

עיצוב מדיניות נוכח פני מציאות: עוצבה במלחמה מדיניות חדשה של "דלת פתוחה" כלפי התקשורת. מדיניות זו ראשיתה בפסיקת בג"ץ בפרשת שניצר (ינואר, 1989), שבה נפסק מפי השופט אהרן ברק כי הצנזורה הצבאית מוסמכת למנוע פרסום ידיעה רק אם נראה ברור שיש בה "ודאות קרובה" לפגיעה רצינית בביטחון המדינה. מדיניות זו חללה לכל הדרגים והביאה גם לפתיחות כלפי התקשורת בכיסוי אירועי טרור, מבצעים צבאיים ומלחמה. מדיניות זו יושמה בעת ההתנתקות מחבל עזה בקיץ 2005, והגיעה לשיאה במלחמת לבנון השנייה.

הדברים התחזקו נוכח פני המציאות החדשה לעומת מלחמות קודמות – טלוויזיה במספר ערוצים; אינטרנט; טלפונים סלולריים בידי חיילים; בלוגים. המלחמה היא גם בחזית התודעה הציבורית במדינה ומחוצה לה. המציאות היא גם נוכח טלוויזיה ערבית – "אלמנאר", "אל ערבייה", "אל-ג'זירה", שהן בחלקן תחנות משוכללות.

נתוני היסוד בעיצוב המדיניות: התקשורת היא כלב שמירה בחברה דמוקרטית דווקא בענייני ביטחון ובעת מלחמה וטרור.
זכות הציבור לקבל מידע באין אינטרס חזק במיוחד למניעת המידע.

רק לוחמים השמחים לצאת לקרב. הדברים השתנו". במלחמת לבנון, בתחילה נראו צילומים פטריטיים – חיילים מחייכים, לאחר מכן – חיילים עייפים, פצועים, מתים. אין צילומי ניצחון. הצילום הידוע ביותר – חייל פצוע קשה, מסמל "וי".

תפקיד תקשורת לאחר מלחמה

- מאבק להקמת ועדות מתאימות לחקירת המלחמה, קרי ועדת חקירה ממלכתית.
- סיקור הפגנות כבד¹ 1973 לביטוי תחושה ציבורית רחבה.
- קיום מעקב מתמיד אחר שיקום האוכלוסייה ואחר מיעוט העשייה.

על תפקוד התקשורת במלחמה יושבת ועדה צבאית וועדה של מועצת העיתונות בראשות נשיאת המועצה השופטת (בדימוס) דליה דורנר. יש צורך אמיתי בלימוד לקחים בהיבטים שונים.

הערכת מדיניות "הדלת הפתוחה"

הערכת המדיניות מחייבת התייחסות למספר נושאים. ביניהם:
 – התקשורת זכתה לביקורת מכיוונים שונים על עודף פרסום מידע. נראה כי הציבור אינו בשל לקבל מידע על מלחמה בזמן אמת, בשידור חי. מבקרים רבות את השליח לדבר מידע.
 – הפתיחות התקשורתית הועילה לצד השני שקיבל מידע רב ערך למשל, מכתב של חייל שפורסם: "עוד לא יצאנו מלבנון. אנו באמצע לחימה. מתינו סביבנו והתקשורת חוגגת, מחפשת את האשמים עוד במהלך הקרבות".
 – נראה כי הכרחי לבחון מחדש את מדיניות השידורים החיים.
 – נראה ראוי גם לבחון את התקשורת. ביקורת עולה על התקשורת שהייתה בעד הממשלה ובעד ההחלטה לצאת למלחמה מבלי לשאול שאלות רבות. הביקורת נראית על פניה מוצדקת למדי אך לא לגמרי. עיתון הארץ שאל שאלות קשות בתחילת המלחמה, אך נראה שהיה ראוי להקשות עוד יותר. חוקרת אמנות הצילום, סוזאן זונטג, כותבת בספרה "להתבונן בסבלם של אחרים" כי "בעבר הראתה התקשורת

עבודות דוקטורט

ב. התפישה כי הסרטים הציוניים שהופקו בארץ-ישראל ובארה"ב בשלהי שנות הארבעים מציגים נרטיב אחיד, בעל עולם דימויים זהה וניתן להתייחס אליהם כאל חטיבה הומוגנית.

בניגוד לתפישה זו, עבודת מחקר זו מוכיחה כי ההקשרים הפוליטיים, החברתיים והתרבותיים השונים שבהם פעלו הארגונים בארץ-ישראל מחד ובארה"ב מאידך, הצמיחו נרטיבים שונים. ניתוח העיתונות, שטרם נחקרו, והסרטים, חלקם נדירים, שנסקרו במחקר זה בפעם הראשונה, מגלה כי אף על פי ששני הנרטיבים שנוצרו בארץ-ישראל ובארה"ב דנו באותם נושאים (יהודי אירופה, הגולה, השואה, ניצולי השואה, היישוב בארץ-ישראל, הבריטים וערביי ארץ-ישראל), הרי שקיימים ביניהם הבדלים מהותיים המדגישים את הסלקטיביות האידיאולוגית של הבניית הזיכרון: הנרטיב הארץ-ישראלי דחק לשוליים את השואה, מתח ביקורת שלילית על יהודי אירופה בשואה, תיאר את אירופה ואת מחנות העקורים כהמשך ישיר לחורבן ויצר לניצולי השואה תדמית שלילית. לפי הנרטיב הארץ-ישראלי הניצולים שעלו לארץ-ישראל התקשו בתחילה להשתלב בחברה החדשה בשל תכונותיהם הגלותיות והשליליות, אך לבסוף נטמעו בארץ וזאת בזכות קבלת הפנים החמה של היישוב היהודי בארץ-ישראל. לעומת זאת, הנרטיב היהודי-אמריקני עסק בשואה בריש גלי, תיאר בצורה מורכבת את היהודים בזמן מלחמת העולם השנייה תוך הימנעות ממתחת ביקורת על התנהגותם, תיאר את אירופה ואת מחנות העקורים כמקום שיקום ראשוני וקבע תדמית חיובית לניצולי השואה, שתוארו כאנשים חרוצים, נחושים ואמיצים הלוקחים חלק פעיל בתהליך השתקמותם עוד באירופה.

ג. התפישה כי הנרטיב הקולנועי שיצרו הארגונים הארץ-ישראליים בשנים 1945-1948, התפוגג עם השנים, ומשנות השמונים ואילך השתנה לטובה ייצוג השואה וניצולי השואה בקולנוע הישראלי העלילתי והדוקומנטרי.

דברים שרואים משם לא רואים מכאן – שואה, ניצולי שואה, שיקום וקליטה בראי הקולנוע והעיתונות של ארגונים ציוניים בארץ-ישראל ובארצות הברית, 1945-1948

ליאת שטייר-לבני

בהנחיית פרופ' דינה פורת ופרופ' נורית גרץ, אוניברסיטת תל-אביב, 2006

עבודת המחקר עוסקת בייצוג השואה, ניצולי השואה, תהליכי השיקום והקליטה שלהם בראי הקולנוע והעיתונות של ארגונים ציוניים בארץ-ישראל ובארה"ב בשנים 1945-1948 (הקרן הקיימת לישראל, קרן היסוד, הסתדרות העובדים הכללית, הדסה, הג'וינט, UJA ואמריקנים למען ההגנה).

עבודת המחקר מתעמתת עם שלוש תפישות רווחות במחקר ההיסטוריה ובמחקר הקולנוע:

א. התפישה כי בעשורים הראשונים לאחר מלחמת העולם השנייה, נדחקה השואה לשולי התודעה של יהודי ארה"ב. היהודים, ששאפו להשתלב בכור ההיתוך האמריקני, ביקשו לנטרל אלמנטים שייחדו אותם או שזיהו אותם עם דימוי של קרבן חסר אונים.

בניגוד לתפישה זו, מן המדיה היהודית-אמריקנית הנסקרת בעבודת מחקר זו עולה תמונה אחרת, לפיה כבר בשנים הראשונות לאחר המלחמה פעלו הארגונים היהודים-אמריקנים להפיכת זיכרונותיהם של הניצולים לחלק מרכזי בתודעה היהודית-אמריקנית. הם תיארו את היהודים כקרבן, וקראו להנצחת השואה.

"כי בא איזה מבול לעולם": האסכולה הריאליסטית בספרות ההשכלה העברית, מצעה ותכולתה (1857-1881)

עינת ברעם אשל

בנהחיית פרופ' עוזי שביט, החוג לספרות עברית, אוניברסיטת תל-
אביב, 2005

במחקר זה מבקשת עינת ברעם אשל לבדוק את ספרות ההשכלה העברית בשנים 1860-1881, שזכתה לא אחת לכינוי ספרות ריאליסטית. חיבורה יוצא לדרכו על רקע המחלוקת בין חוקרי ספרות ההשכלה, שאחדים מהם, ובראשם יוסף קלוזנר, טענו כי "מאת השנים של הספרות העברית החדשה מתחלקת לשלוש תקופות שונות. א) התקופה הראצינאליסטית או הפסודו-קלאסית (1781-1830); ב) התקופה הרומאנטית (1830-1860) ו-ג) התקופה הריאליסטית (1860-1881)". לעומת גישה זו הצביעו אחרים, ובהם ח"נ שפירא ושמעון הלמן, על ליקוייו של מיפוי זה והציעו להגמישו. הם טענו כי ה"ריאליזם" המיוחס לספרות ההשכלה המאוחרת אינו בשל ונכון יותר לתארו כאקטואליזם.

חיבור זה מבקש, מחד גיסא, להצביע על גרעינה המוצק של הלוגיקה הקלוזנרית בכל הנוגע להגדרת הריאליזם ולמיקומו הפריודי, ומאידך גיסא לחייב את מסקנות החוקרים המצביעים על כשלו ומגבלותיו של הריאליזם שאפיין אותה. על בסיס הפריודיזציה הסכמתית הראשונית של קלוזנר, חותר אפוא מחקר זה לאתר מגבלות אלו, להסבירן ולעמוד על השלכותיהן הפואטיות. מכאן יובן כי הוא אינו מבקש להכריע בין שתי העמדות שהוצגו בפתח הדברים, אלא להתייכן זו עם זו.

מבנה החיבור משרת את עולמו התמטי ואת מטרותיו: המטרה ותיאוריה בחלקו הראשון, היסטוריה ותרבות בחלקו השני, עיוני ספרות ופואטיקה בחלקו השלישי והאחרון. מטרתו של החלק הראשון היא הגדרת עקרונות הריאליזם ההיסטורי, שכבש את קדמת הבימה של ספרות המערב באמצע המאה ה-19. חטיבה זו של החיבור משלבת דיונים מופשטים על מחשבת הריאליזם עם דיונים היסטוריים וספרותיים, שעניינם נסיבות פריחתו של הריאליזם ההיסטורי. סופו של חלק מבואי זה בארגון מחודש של מאפייני הריאליזם ובניסוח "הגדרת עבודה" המשמשת גם בחלקיו הבאים של המחקר.

חלקו השני של המחקר מהווה דין וחשבון סוציו-היסטורי על הנסיבות והתנאים שאפשרו את חדירת עקרונות הריאליזם אל מערכת הספרות והפריודיקה העברית במאה ה-19. במהלך המאה הזו, ובמיוחד במחציתה השנייה, המיר המיעוט היהודי ברוסיה את מרחב ההשפעה הגרמני במרחב השפעה חדש – רוסי. על רקע המרה זו התרחשו חילופי משמרות בתנועת ההשכלה ודור משכילים חדש תפס את קדמת הבימה האידיאולוגית – נחוש, קיצוני וחדור מוטיבציה רוסיפיקטורית עזה. מקובל לראות בתמורות הללו את הסיבה המרכזית לאימוץ פואטיקה הריאליזם, שרווחה בתרבות הרוסית הפוזיטיביסטית והתועלתנית של אותם ימים. החיבור שלפנינו אינו כופר בטענה זו, אלא מסיט את הדיון אל הסיבות הפנימיות שהכשירו את הקרקע לקליטת השפעה זו.

מעבודה זו, שחקרה עשרות סרטים שהופקו במשך שישה עשורים, עולה כי הקולנוע הדוקומנטרי אכן עבר עם השנים תהליך שינוי בייצוג השואה וניצוליה, אולם הקולנוע העלילתי קפא על שמריו: גם בעשורים האחרונים הוא אינו מתמודד באופן מורכב עם טראומת השואה ומשחזר אותו דימוי שלילי של ניצולי השואה, שאפיין את הקולנוע של שנות הארבעים. השינוי שחל בסרטים העלילתיים הוא בדימוי הקולטים ולא בזה של הנקלטים. הסרטים משנות השמונים ואילך מותחים אמנם ביקורת על הדרך בה קלטו הוותיקים את ניצולי השואה בארץ, אך שינוי זה אינו משקם את דמותם של ניצולי השואה אלא מקבע את תכונותיהם השליליות. כך, לאורך שישים שנה מוצגים ניצולי השואה בקולנוע העלילתי הישראלי כקבוצה בעלת מוסר מפוקפק, שבורה ברוחה ובנפשה, תוך התעלמות מהדינמיות והאקטיביות שהפגינו ניצולי שואה באירופה מיד לאחר השחרור, מהמאמצים האדירים שהשקיעו במציאת עבודה ובשיקום חייהם, ומתרומתם למדינת ישראל.

שקופות – פטריארכיה ועריכה בטקסט עיתונאי: מקרה מבחן של סיקור אונס בעיתונות הישראלית

הגר להב

בנהחיית פרופ' דפנה למיש, החוג לתקשורת, אוניברסיטת תל-אביב
2006

המחקר עוסק ביחסים האידיאולוגיים שבין פטריארכיה לעריכה העיתונאית בעיתונות הזרם המרכזי. בשלבו בין שלושת המרכיבים – הסדר המגדרי הפטריארכלי, העריכה העיתונאית והקשר ביניהן – הוא מציע נקודת מבט חדשה להתבוננות על תהליך עיתונאי, שנותר במידה רבה "שקוף", בלתי נראה, במחקרים הקיימים.

אמפירית כולל המחקר ניתוח תוכן, איכותני וכמותי, של סיקור אירוע מבחן, הקשור בטבורו ליחסים מגדריים – משפט אונס רמת השרון (1998). הוא חושף כי לרשות כל העיתונים עמדה אז שורה זהה של עובדות ומסגורים אפשריים, אך כל עיתון בחר מתוכם סיפור דומיננטי אחד. כך נחלק הביטוי "סיקור משפט אונס רמת השרון" לשלושה ערוצים משלימים: עיתון הארץ עסק כמעט רק במשפט ובתהליכים המוסדיים הקשורים לחוק וסדר; ידיעות אחרונות – בעיקר באונס ובתיאורים סנסציוניים שלו; ומעריב – כמעט רק ברמת השרון, כסמן של חתך סוציו-אקונומי. עוד נמצא כי מסגור דיפרנציאלי זה לא נוצר בתוך ועל בסיס הטקסטים שהעבירו כתבי/ות כל עיתון, אלא על ידי עבודת העריכה – מתן כותרות, מיקום, עימוד, עיצוב וכד'.

על בסיס הממצאים, ובהרחבתם לרמה התיאורטית, נטען כי האתוסים והפרקטיקות המקצועיים של העריכה העיתונאית הופכים אותה למנגנון פטריארכלי, המנכיה, מצדיק ומשמר סדר חברתי-מגדרי היררכי ודכאני, בעודו מטשטש את פעולותיו. בכך פועל מנגנון זה לאיזון בין שתי דרישות סותרות, העומדות בפני העיתונות בחברה דמוקרטית: הדרישה המוצהרת לאובייקטיביות ו/או לפלורליזם, והדרישה המבנית לשימור הסדר החברתי הקיים ויחסי הכוחות בו.

התגלה פער בין עמדות השופטים בפסיקה הכתובה ובין עמדותיהם בריאיונות העומק בסוגיה זו.

השופטים המכהנים מבטאים תחושת התגוננות ומאבק בתקשורת, בניגוד לשופטים בדימוס, והם שואפים להגמוניה בשיח עם התקשורת, מצפים ממנה לבצר את ארון הציבור בשפיטה וקוראים לשינוי האסטרטגיות התקשורתיות של בית המשפט.

השופטים המכהנים טוענים יותר מעמיתיהם בדימוס כי הביקורת בתקשורת כלפי השופטים כפרטים פוגעת במעמד השפיטה ומסכנת את ארון הציבור בבית המשפט, לכן הם מבטאים ציפיות מהדוברות "להשיב מלחמה" ולהחליף את הסגנון המרוסן מדי שלה, שלדעתם אינו עולה בקנה אחד עם השיח התקשורתי הקיים. במחקר זה נמצא לראשונה, כי בקרב השופטים המכהנים גרמה הביקורת בתקשורת לתחושה כי לא רק הדוברות כשלה ביחסה אל התקשורת, אלא נכשלה גם מדיניות "השתיקה התקשורתית" של נשיא בית המשפט העליון עצמו, בשעה שהכופים לו מותקפים חזיתית. כן נמצא, כי היחסים עם התקשורת הישראלית יצרו משבר ארון ממשי בין השופטים המכהנים ובין נשיא בית המשפט העליון ומנהל בתי המשפט.

כינון ערוץ טלוויזיה לענייני דת ומסורת בישראל: המקרה של ערוץ תכלת

אביבית לב שריד

הבנחית פרופ' דן כספי, המחלקה לתקשורת ומרכז בורדה לתקשורת חדשנית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2006.

העבודה בוחנת את תהליך הקמתו ופעילותו של אחד מערוצי הנישה בכבלים ובלווין, ערוץ תכלת, ערוץ טלוויזיה יהודי לענייני דת ומסורת הפונה בעיקר לקהל הדתי-לאומי. ניתן להתייחס לערוץ תכלת ולמדיה של הציבור הדתי-לאומי משני אספקטים מרכזיים: מדיום דתי ומדיום של מיעוטים.

כמדיום דתי היחסים בין הדת לתקשורת הם מורכבים וזאת משום ששני הצדדים הם בעלי כוח והשפעה. יחסה של הדת לתקשורת ההמונים הינו יחס אמביוולנטי: זרמים שונים בחברה הדתית (בעיקר הזרם החרדי) פוסלים לרוב את התקשורת (בגלל אופייה החילוני). עם זאת, החברה הדתית עושה שימוש בתקשורת לצורך שליטה במסרים בתקשורת והפצת מסרים דתיים. החל משנות ה-80 הציבור הדתי-לאומי עושה שימוש במדיום דתי, באמצעי תקשורת סקטוריאליים ייחודיים לו ובתוכם המדיום הווזואלי. אמצעי התקשורת הללו משמשים את הקבוצה הדתי-לאומית לביטוי עצמי: לארגן ולעצב את זהותה וכן כדי להפיץ את האידיאולוגיה הדתית לכלל האוכלוסייה.

שאלת המחקר היא: מה הוביל להקמתו של ערוץ טלוויזיה סקטוריאלי בישראל, ערוץ טלוויזיה יהודי, בעל תכנים של דת ומסורת? השאלה נבחנה באמצעות שתי שיטות איכותניות של איסוף נתונים וניתוחם: שילוב של ריאיונות עומק לצד ניתוח מסמכים רלוונטיים ולוחות משדרים.

על מנת לבחון את תהליך הקמתו ופועלו של ערוץ תכלת נבדקו הנושאים והתהליכים הבאים:

תשומת לב מיוחדת מוקדשת בחלק זה לסוגיית השאילה מן התרבות הרוסית, שכן רעיונות התועלתנות והפוזיטיביזם בנוסחם הרוסי מצאו להם תרגום "יהודי" תחת מטריית ההשכלה הרדיקלית. זו תבעה כעת להפוך את סדר העדיפויות הערכי המקובל ביהדות ולהעמיד בראשו את חיי העולם הזה, אשר נתפסו מאז ומתמיד כבעלי מעמד משני ופחות ערך ביחס לחיי העולם הבא. עקרון אידיאי זה עמד ביסוד ביקורת הספרות, אשר התפתחה בתרבות העברית בעקבות שאילה מעשית של מנגנוני הפצה אידיאולוגיים מן התרבות הרוסית – בעיקר של עיתונות פובליציסטית. במסגרת זו העתיקו המבקרים הראשונים, א"א קובנר וא"י פפירנא, את האידיאה העקרונית של ההשכלה הרדיקלית לתחומי הספרות, ודרשו מיצירות הספרות של הזמן, כמו מכתבי העת, לייצג את הוויית החיים היהודיים ולפעול למענה.

אלא שהסופרים והפובליציסטים המשכילים הרדיקליים, בהם נמנו גם ש"י אברמוביץ, מ"ל לילינבלום, פריץ סמולנסקין וי"ל גורדון, מצאו עצמם במלחמה רבי-חזיתית. האורתודוקסיה, החסידות, השכלת גרמניה, הדור הראשון של השכלת רוסיה, ההשכלה המזויפת ואף השלטון הרוסי עצמו – כל אלה היו למושאי ביקורתם ומאבקים, והם נקלעו לא אחת למבוכה לוגית, לסתירות, ואף למבוי סתום. לחלקו השלישי והמרכזי של חיבור זה נודעת אם כן מטרה כפולה: להתחקות אחר גילויי הריאליזם בספרות הזמן, ובד בבד לזהות את כשליהם, חלקיותם ומורכבותם הפנימית; אלה העיבו כאמור על בשילותו הפואטית והביאו אגף משמעותי של מחקר הספרות העברית להרהר אחר צדקת השימוש במונח.

עבודות תיזה לתואר שני

טנגו מהוסס – יחסי השופטים והתקשורת בישראל

ענת פלג

הבנחית ד"ר רינה בוגוש, החוג למדעי המדינה, אוניברסיטת בראילן, 2006.

המחקר "טנגו מהוסס – יחסי השופטים והתקשורת בישראל" הוא מחקר ראשון מסוגו בנושא זה בישראל לצד המחקרים שבדקו את יחסי השופטים והתקשורת בעולם (Grey, 1966; Drechsel, 1987; Davis, 1994; Gies, 2005).

המחקר התבסס על ריאיונות עומק עם עשרה שופטים מכהנים ועשרה שופטים בדימוס, על ניתוח חמישים ושישה פסקי דין, שניתנו מאז קום המדינה, העוסקים בהשפעת התקשורת על ההליך המשפטי בישראל, ועל תאוריות מתחום תורת המשפט, תקשורת ההמונים, וגישות סוציו-משפטיות, העוסקות ביחסים שבין המשפט לתקשורת. הממצא המרכזי של המחקר מצביע על פער בין-דורי בין עמדות השופטים בדימוס ובין עמדות השופטים המכהנים בנוגע לעוצמת השפעת התקשורת על מעמד השפיטה בחברה הישראלית. בנוסף

של התוכניות היו הפקות מקור אשר הושקעו בהן משאבים כספיים רבים. יוצרי התוכניות היו ברובם אנשים דתיים ללא רקע עשיר בעשייה טלוויזיונית.

הערוץ פנה בעיקר לקהל דתי ומסורתי, אך היה גם ניסיון לפנות לקהל רחב יותר, חילוני. הקהל לא מיהר לשלם עבור ערוץ נישה בעל תכנים של דת ומסורת, והתחזית העסקית שצפתה קרוב ל-200 אלף מנויים לא התממשה. בינתיים התרחשו שינויים פרסונאליים ושינויי תוכן בערוץ אשר באו לידי ביטוי במינויה של עורכת תוכניות חילונית שביקשה לפנות לקהל הרחב באמצעות תכנים רחבים יותר. בעקבות כישלוננו הכלכלי של הערוץ, שהתבטא בירידה במספר המנויים (מ-100 אלף ל-70 אלף מנויים), סברו בכירי הערוץ שאין מקום להמשיך קיומו כערוץ בתשלום. הם פנו להתמודד על המכרז לערוץ הייעודי מורשת ישראל, ערוץ פתוח לקהל הרחב הממומן מפרסומות. בספטמבר 2005 זכתה קבוצת "אלף תקשורת" בבעלותו של שלמה בן צבי במכרז על ערוץ מורשת ישראל.

ניתן להעריך, על רקע הסקירה המוצגת בעבודה, את קיומו ופועלו העתידי של הערוץ הייעודי מורשת ישראל וכן להסיק לגבי הקמתם ופועלם של ערוצי נישה בישראל. מסקנות אלו יסייעו בעיצוב וגיבוש מפת התקשורת הטלוויזיונית בשנים הבאות.

ראשית נבדק יחסו של הציבור הדתי-לאומי למדיום החזותי הכולל את הדעות ההלכתיות המנוגדות כלפי צפייה בטלוויזיה ומתוך כך את המהפכה ביחסו של הציבור הדתי למדיום החזותי, אשר פנה בשנים האחרונות לצריכה ויצירה של תכנים תקשורתיים בקולנוע ובטלוויזיה.

בהמשך נבדקה הסביבה התקשורתית הטלוויזיונית בישראל: ערוץ הטלוויזיה הציבורי – ערוץ 1 והערוצים המסחריים – ערוץ 2, אשר מחויבים על פי חוק לשדר תכנים יהודיים.

ערוץ תכלת נמצא בבעלותה של "תכלת תקשורת" אשר בה שולט איש העסקים הדתי שלמה בן צבי. בן צבי הינו "ברון תקשורת" ישראלי אשר בבעלותו מגוון אמצעי תקשורת: העיתונים מקור ראשון והצפה, ערוץ תכלת, ערוץ 10 וערוץ מורשת. לאור הבעלויות המגוונות הללו על אמצעי תקשורת הפונים לקהלים מגוונים וזיהוי הפוליטי של בן צבי עם תנועת הימין, נראה כי מניעיו של בן צבי הינם אידיאולוגיים ולא כלכליים בלבד.

התכנים בתכלת היו תוכניות לקהל הרחב, תוכניות משפחה, ילדים וכמות נכבדת של תוכניות ייחודיות למגזר הדתי-לאומי (שיעורי תורה ועוד). העשייה הטלוויזיונית לוותה בהקפדה על טלוויזיה "נקייה" וסייגים של צניעות אשר נקבעו בהתייעצות עם רבנים שונים אשר היו שותפים לעשייה הטלוויזיונית. כמות נכבדה